№ 136: ЗАЧАКЛУВАННЯ СВІТУ

«Космічна трилогія»: алегорична апологетика К. С. Льюїса

ЮЛІЯ КАРПИЦЬКА

29 ЛИПНЯ 2026

Коли Клайв Льюїс став християнином, він найперше написав апологетичний художній твір. Оповідання «Повернення паломника» («The Pilgrim's Regress») сам автор охарактеризував як «алегоричну апологію християнства, розуму й романтизму». Це був знаковий початок: Льюїс присвятив алегоричній апологетиці все подальше життя.

Джерело: NASA/туманність Оріона, народження зірок

Ми знаємо Льюїса і як християнського мислителя за його творами з етики й релігійної філософії, і як автора фантастичних оповідань. За жанром і формою його тексти можна виразно поділити на художні й нехудожні, але зі змістом це зробити значно складніше, бо, по суті, це ті самі ідеї, викладені по-різному. Популяризація розумної віри, захист класичної логіки від забобонів і підтримка балансу між вірою й розумом – наскрізний мотив творчості Льюїса. В есе він промовляє голосом раціональності й логіки, а в художніх творах використовує мову образів і алюзій.

Романи «За межі мовчазної планети», «Переландра» та «Мерзенна сила», об'єднані в цикл «Космічна трилогія», Льюїс писав із 1938 до 1945 року, тобто практично впродовж II Світової війни. Паралельно він записував радіопрограми для BBC, у яких окреслив базові принципи християнства – результатом стала книжка «Просто християнство». Взаємний вплив цих текстів очевидний; особливо ж він відчутний у «Переландрі» – своєрідному художньому варіанті

катехизму. Загалом «Космічна трилогія» – це чудовий приклад льюїсівської раціональної апологетики, перенесеної в жанрову літературу, і незвичного поєднання вигаданого й реального світів.

Фантастичні світи можна умовно поділити на два типи. До першого належать цілковито вигадані й побудовані автором, які діють за власними законами, мають свою географію, етнографію тощо; до другого – ті, у яких фантастичний елемент неначе вривається в знайому нам реальність, лише трохи її змінюючи. Перший тип – це, наприклад, роман Джона Р. Р. Толкіна «Володар перснів», адже всесвіт Середзем'я – це творіння автора. А от «Космічна трилогія» якраз демонструє другий тип фантастичного світу, де фікція інтегрується не в абстрактну реальність, а в конкретну історію. У «Трилогії», як і майже в усіх художніх оповіданнях Льюїса, перед читачем постає цілковито реальна сучасна авторові Англія.

Загалом «Космічна трилогія» – це чудовий приклад льюїсівської раціональної апологетики, перенесеної в жанрову літературу, і незвичного поєднання вигаданого й реального світів.

Хоча «Трилогія» й не класичний представник наукової фантастики, вона все-таки має виразні елементи цього жанру: міжпланетні подорожі, альтернативний розвиток науки, надприродні здібності персонажів. З іншого боку, Льюїс у цих романах зачіпає низку філософських, етичних і соціальних проблем, які настільки знайомі й актуальні, що вигаданий світ здається доволі буденним. Фантастичний елемент тут – наче одна цілісна алегорія, яка вказує на речі абсолютно реальні.

Уже в першій частині трилогії Льюїс вибудовує космологію свого всесвіту. Головний герой, непримітний університетський професор Елвін Ренсом, потрапляє на Марс, що місцевою мовою зветься Малакандра. Він виявляє, що планета населена трьома видами розумних істот, які живуть у гармонії й не чинять зла. Їхній єдиний правитель – це Оярса, істота, яка «не вмирає, не народжує дітей і поставлена керувати Малакандрою, відколи її було сотворено».

Цікаво, що Льюїс, попри повну негероїчність протагоніста, усе-таки наділяє його своєрідною «суперсилою». По-перше, Ренсом філолог, а тому зустріч із новою, нікому не відомою позаземною мовою, пробуджує в ньому професійний інтерес, що допомагає доволі швидко

порозумітися з місцевими. По-друге, він християнин, і це, мабуть, найважливіша риса, яка допомагає розкрити сенс усього, що відбувається в романах. Досить швидко читач, бодай трохи знайомий із християнським вченням, зрозуміє, хто такі Оярси й елділи та кого малакандрійці називають Малелділом. Льюїс тут не цурається прямих паралелей і недвозначних натяків. Малакандра – це модель світу, де не було гріхопадіння, а отже, немає зіпсованої натури. Те, що для людини моральна вказівка, для малакандрійців є природним законом. І це не просто гіпотеза, а приклад, який Льюїс дає, щоби зрозуміти, що не так із нашим світом.

«Переландра» розповідає про наступну міжпланетну подорож Ренсома, цього разу на Венеру, у щойно сотворений світ, де місцеві «Адам» і «Єва» живуть у стані раю. Льюїс описує знайомий сценарій, який на землі закінчився гріхопадінням. Зло в цей світ приходить із Землі, у людському тілі, а Ренсом мимоволі стає його опонентом. І боротьба, яка начебто мала б бути суто духовною, перетворюється на звичайну фізичну бійку. У цьому є певна іронія, якою Льюїс застерігає від популярного розмитого поняття «духовності» й «відносності зла». Він неначе матеріалізує на Переландрі те, що на Землі є міфом про персоналізовану боротьбу добра і зла. Роман розгортається довкола переказу християнського вчення, який Льюїс вкладає в уста свого героя. Утім, на відміну від першої частини трилогії, де йдеться про загальні моральні закони, тут наголошено на індивідуальній відповідальності. І якщо Малакандра виявляє вади нашого світу, то Переландра показує темряву людської душі.

У «Космічній трилогії» міфи оживають, з'являються знайомі герої легенд і магічність, але все це не творить паралельного світу, а допомагає зрозуміти наш.

Третя частина трилогії в певному сенсі об'єднує дві попередні. Місце дії «Мерзенної сили» – Земля, але з урахуванням усіх подій, що відбулися на Малакандрі й Переландрі. Частина роману присвячена думкам персонажів, мотивації їхніх вчинків, поведінковим моделям. Льюїс використовує тут прийом, на якому побудована також книжка «Листи Крутеня»: він відтворює хід думок людини, що схиляється до зла, демонструє своєрідну психологію гріха. Виразно видно, як нехтування моральним законом й особистою відповідальністю призводить до руйнування особистості. Механізм дії зла показаний зсередини: яких форм воно може набувати, до яких аргументів вдаватися. Звертаючись до фантастичного, Льюїс зачіпає реальні соціальні, політичні й біоетичні проблеми.

Фантастичне в трилогії перемішане з реальним, і часом важко відрізнити одне від одного. Звісно, зрозуміло, що Ренсомові міжпланетні подорожі, оживлення людської голови та інші схожі речі – це вигадка, але космологія, зображена в трилогії, – принаймні для її автора-християнина – реальна. Мабуть, тому часом здається, що фантастика тут зайва.

Герої Льюїса завжди перетинають умовну межу, яка відділяє наш світ від світу фантастичного. Наприклад, у «Хроніках Нарнії» це славнозвісна шафа, вхід у Нарнію. «Космічна трилогія» теж має подібну структуру: зі звичайного світу Ренсом мандрує до фантастичного, і ця подорож і є перетином межі. Повертаючись на Землю, він наче захоплює шматочок іншого світу із собою. Тому вже в «Мерзенній силі» межа – це місце, де перебуває Ренсом: кордони Логрісу. Це недарма схоже на структуру міфу, адже Льюїс, для якого міф як жанр мав велике значення, активно використовував його в художніх творах. У «Космічній трилогії» міфи оживають, з'являються знайомі герої легенд і магічність, але все це не творить паралельного світу, а допомагає зрозуміти наш. Льюїс показує вигаданий світ як алегорію того, яким має бути світ реальний.

ЮЛІЯ КАРПИЦЬКА 29 ЛИПНЯ 2026

Warning: count(): Parameter must be an array or an object that implements Countable in **/home/kairosbo/verbum.com.ua/www/wp-includes/post-template.php** on line **284**